

Załącznik
do uchwały nr XXX/282/2021
Rady Powiatu Kartuskiego
z dnia 30 kwietnia 2021 r.

**PROGRAM ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ
W POWIECIE KARTUSKIM
NA LATA 2021 - 2023**

Kartuzy, kwiecień 2021 r.

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowi, że obowiązek organizacji opieki zastępczej dla dziecka spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego. Niniejszy program zawiera diagnozę sytuacji pieczy zastępczej na terenie powiatu kartuskiego, określa kierunki działań w perspektywie 3-letniej oraz ustala cele i zadania w zakresie prowadzonej działalności na rzecz rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim.

Program rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim na lata 2021-2023 jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym dla zapisów strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie kartuskim na lata 2021-2027. Kierunkuje on prowadzone i planowane działania w ramach tego obszaru, jednocześnie uwspólniając je z celami lokalnej polityki społecznej. Program obejmuje 3 cele główne oraz 16 celów szczegółowych. Skuteczność prowadzonej działalności powinna koncentrować się na rozwiązywaniu problemów przy jednoczesnym wykorzystywaniu istniejących zasobów i zidentyfikowanych mocnych stron.

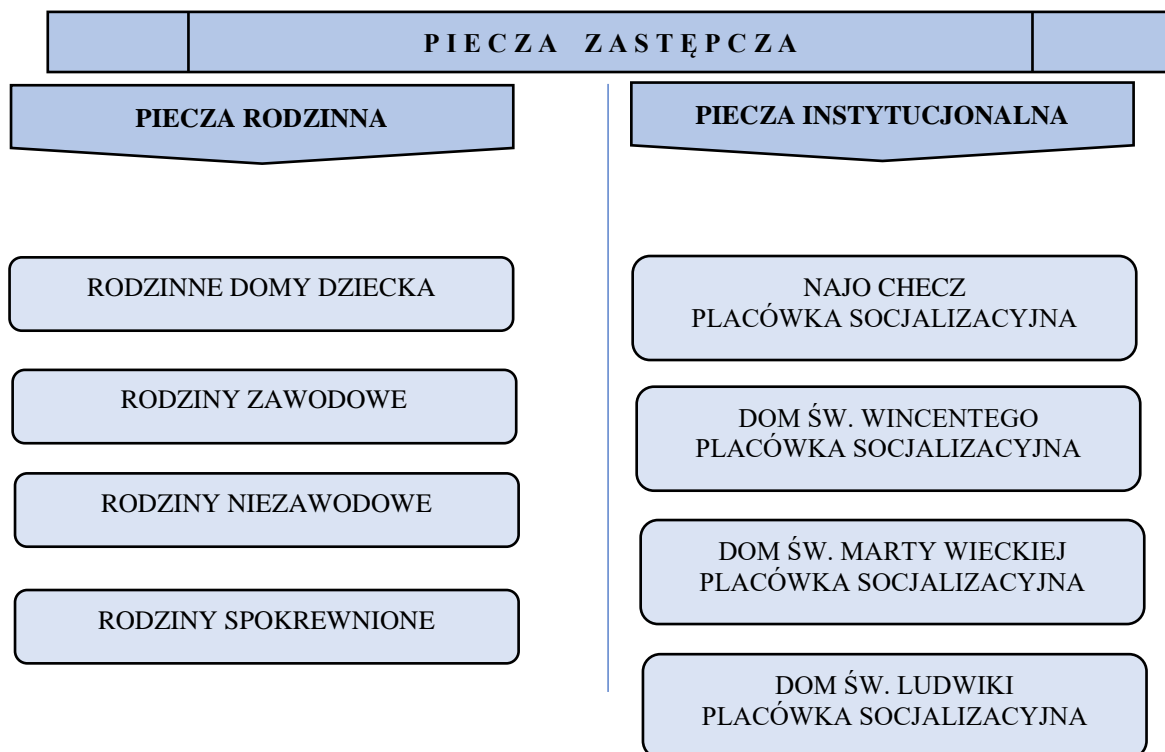
Zapisy programu są spójne z aktami prawnymi, takimi jak:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) Konwencja Praw Dziecka,
- 3) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka,
- 4) Ustawa o samorządzie powiatowym,
- 5) Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
- 6) Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy,
- 7) Ustawa o pomocy społecznej.

Diagnoza systemu pieczy zastępczej w powiecie kartuskim

Opieka nad dzieckiem i rodziną zastępczą stanowi jeden z elementów powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych. Celem strategicznym jest stworzenie systemu pomocy dziecku z uwzględnieniem potrzeby bycia w rodzinie lub zapewnienie opieki i wychowania poza rodziną naturalną z zachowaniem preferencyjnych form rodzinnych.

Opieka nad dzieckiem w powiecie kartuskim była realizowana w formie opieki rodzinnej i instytucjonalnej. Poniżej rodzaje pieczy i formy wsparcia dla rodzin.

Rok 2020 był szczególnie trudny pod względem opieki nad dziećmi i młodzieżą, jak również pracy z całymi rodzinami. Sytuacja epidemiczna spowodowała, że służby społeczne miały utrudnioną możliwość interweniowania w sytuacjach trudnych, ponadto czas izolacji znacząco podniósł poziom patologii społecznych.

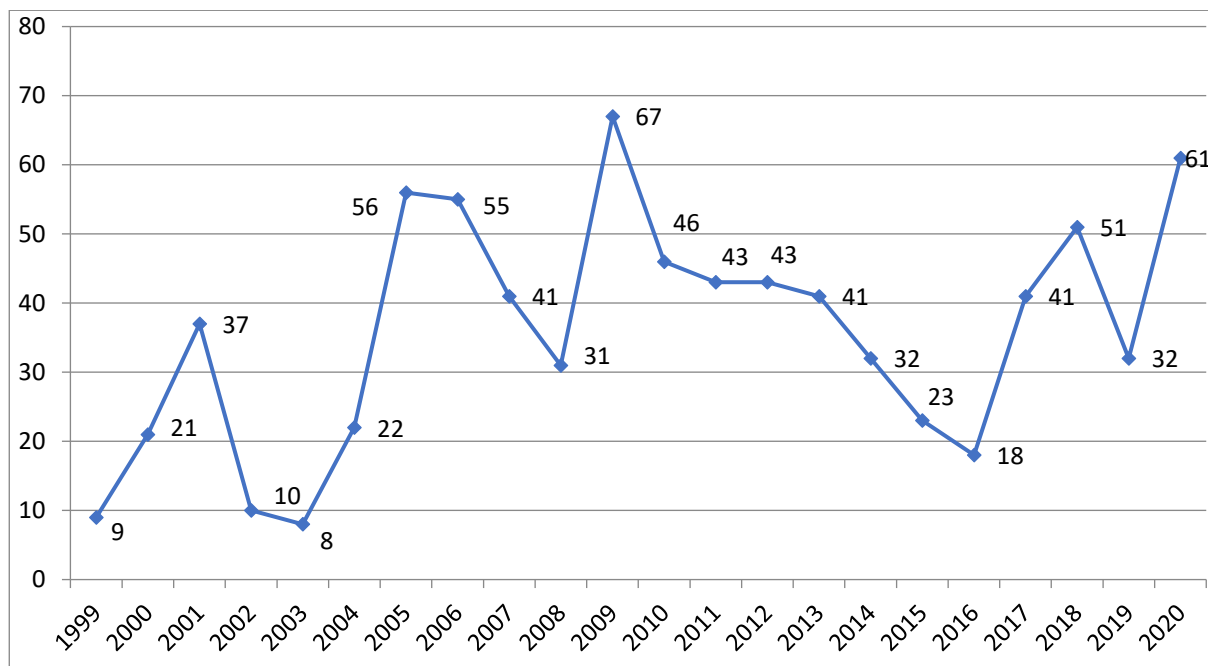
Zespół ds. Rodzinnej Pieczy Zastępczej szybko przestawił się na nowy sposób pracy i wspierania rodzin zastępczych w sposób zdalny. Mimo to, w czasie okresowego luzowania obostrzeń koordynatorzy wracali do osobistych odwiedzin w rodzinach, ponieważ sytuacja izolacji społecznej bardzo negatywnie wpływała zarówno na opiekunów jak i na wychowanków.

Sytuacja epidemiczna, kolejne lockdowny niestety znacząco pogorszyły sytuację dzieci na terenie powiatu. Wstępnie zdiagnozowane przyczyny takiego stanu rzeczy to:

- przebywanie całych rodzin w zamknięciu na niewielkiej powierzchni, przy jednoczesnym niskim poziomie kompetencji społecznych, umiejętności radzenia sobie ze złością;
- wysoki poziom frustracji zarówno u dzieci jak i rodziców, związanych z realizacją nauczania zdalnego, wynikający zarówno z samego faktu, tj. przede wszystkim brak odpowiedniego sprzętu, brak umiejętności techniczno-informatycznych, brak przestrzeni dla kilorga dzieci naraz w domu oraz długofalowych konsekwencji psychologicznych, takich jak zmęczenie, obniżenie poziomu kompetencji społecznych, tęsknota za kontaktem z rówieśnikami, poczucie izolacji, pogłębienie istniejących wcześniej problemów psychicznych;
- nasilenie problemu alkoholowego oraz zjawiska przemocy domowej zarówno z powodów pozostających po stronie rodzin (frustracja, izolacja, wzrost spożycia alkoholu, trudności w hamowaniu trudnych emocji, poczucie bezkarności), jak i systemu (rzadsze wizyty przedstawicieli służb w środowisku, brak możliwości rozpoznawania symptomów krzywdzenia na terenie placówek edukacyjnych, utrudnione procedury interwencji);
- brak możliwości spędzania czasu wolnego w sposób atrakcyjny i społecznie akceptowany przez całe rodziny jak i poszczególnych członków (brak zajęć pozalekcyjnych, brak zajęć w klubach sportowych, atrakcji rodzinnych, okresowo brak możliwości swobodnego przemieszczania się),
- utrudniony dostęp do pomocy specjalistycznej i pogłębienie się trudności psychologicznych (wiele rodzajów pomocy realizowanych za pośrednictwem teleporad lub poradnictwa online, wydłużone kolejki do specjalistów, utrudniony transport itp.).

Powyższe przyczyny spowodowały, że rok 2020 zakończył się bardzo wysoką liczbą umieszczeń w pieczy zastępczej. Dynamikę umieszczeń dzieci w środowiskach zastępczych na przestrzeni lat działalności PCPR pokazuje wykres nr 1.

Wykres 1. Liczba dzieci z terenu powiatu kartuskiego umieszczonych w zastępczych formach opieki w latach 1999 – 2020

W roku 2020 - 41 dzieci trafiło do pieczy rodzinnej, a 20 trafiło do pieczy instytucjonalnej. Oprócz nowych dzieci przyjętych do rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych w pieczy zastępczej w roku 2020 łącznie przebywało 242 dzieci, co obrazuje tabela nr 1.

Tabela 1. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w 2020 roku

Lp.	Wyszczególnienie form pieczy	Liczba rodzin i placówek	Liczba dzieci korzystających
1	Rodziny zawodowe	9	25
2	Rodziny zawodowe o charakterze pogotowia	1	1
3	Rodziny zawodowe specjalistyczne	1	1
4	Rodziny niezawodowe	34	42
5	Rodziny spokrewnione	40	62
6	Rodzinne domy dziecka	8	54
7	Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego	4	57
Razem			242

Jak pokazuje poniższa tabela, zgodnie z analizą dokonaną w oparciu o sytuację pandemiczną, najczęstszą przyczyną umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej jest uzależnienie od alkoholu i, jako nowy trend, używanie innych substancji psychoaktywnych (narkotyki) oraz niewydolność opiekuńczo-wychowawcza. Na następnym miejscu plasuje się kolejne negatywne zjawisko społeczne jakim jest przemoc domowa. Trend ten pokazuje jak ważne w sytuacji izolacji społecznej są

interwencji służb społecznych oraz umożliwienie dostępu do szeroko zakrojonej pomocy specjalistycznej, a także realizacja długofalowych planów pomocy rodzinie uwzględniających tendencję do sięgania po substancje psychoaktywne w sytuacjach trudnych.

Na szczęście, mimo wysokiego poziomu zachorowalności na wirus Sars-Cov-2, nie było konieczności zabezpieczania dzieci z powodu choroby lub zgonu rodziców.

Tabela 2. Powód umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej w roku 2020

Lp.	Powód umieszczenia	ilość dzieci
1	nadużywanie alkoholu	20
2	zaniedbania i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	22
3	sieroctwo	1
4	pobyty rodziców za granicą	0
5	długotrwała choroba rodziców	0
6	przemoc	11
7	pobyty rodzica w zakładzie karnym	0
8	pozostawienie w szpitalu	0
9	„okno życia”	0
10	niepełnoletność rodziców	1
11	Inne	6
Razem		61

W dalszym ciągu utrzymuje się tendencja, że w pierwszej kolejności dzieci kierowane do pieczy umieszczane są w rodzinach zastępczych. Do placówek trafiają głównie dzieci powyżej 10 roku życia.

Dramatyczny jest fakt, że mimo wprowadzenia w roku 2016 programu „500+” wiele rodzin nadal zamieszkuje w trudnych warunkach, nie przeznaczając dodatkowych środków na podniesienie jakości życia. Program sprawił, że nie ma w Polsce rodzin z dziećmi żyjących w skrajnym ubóstwie, podstawowe potrzeby są zabezpieczane, jednakże nie podniosło to umiejętności opiekuńczo-wychowawczych i nie zmieniło sytuacji emocjonalnej w najbardziej dysfunkcyjnych rodzinach. Jednocześnie część rodziców zrezygnowała z pracy zawodowej, również tej dorywczej, co dodatkowo dezorganizuje życie rodziny. Równolegle zaniedbania wobec dzieci, przemoc i inne krzywdzące działania przybierają coraz okrutniejszy charakter.

Znaczący wpływ na rozpad rodziny, obok uzależnienia od alkoholu, mają nowe czynniki, takie jak uzależnienia behawioralne. W rodzinach zanika więź, tradycje, wspólne spędzanie czasu, na rzecz wirtualnej rzeczywistości kreowanej przez portale społecznościowe. Zanika granica pomiędzy tym co dobre i rozwojowe, a tym co niedopuszczalne. Stąd dzieci trafiające do pieczy zastępczej mają znacząco zaburzone więzi, zakłócone funkcjonowanie społeczne, brak im autorytetów moralnych, często doświadczyły nadużycia emocjonalnego lub seksualnego. Tym

samym piecza zastępcza nie polega już na zabezpieczeniu podstawowych potrzeb, a na całościowej, wielospecjalistycznej opiece nad dzieckiem.

Z pewnością w ocenie pracowników socjalnych, jak i kuratorów sądowych sprawujących nadzór nad rodzinami, dużo więcej dzieci jest w trudnej sytuacji wymagającej tak poważnej ingerencji we władzę rodzicielską, jaką jest odebranie dziecka ze środowiska rodzinnego. Dodatkową trudność stanowi fakt, że z powodu braku miejsc w profesjonalnej pieczy zastępczej, kuratorzy sądowi posiłkowali się interwencyjnymi umieszczeniami pod opiekę członków najbliższej rodziny dziecka. Niestety, ta forma opieki nie sprawdza się, ponieważ interwencyjnie utworzone rodziny zastępcze w osobach dziadków czy dorosłego rodzeństwa zazwyczaj same stanowią niewydolne środowisko wychowawcze, nie stawiają jasnych granic rodzicom, a często pozostają z nimi w konflikcie, nie chronią dzieci przed dalszym krzywdzeniem przez rodziców i sytuacje takie wymagają szybkiego przeniesienia dzieci. Pandemia dodatkowo pogorszyła tę sytuację. Spokrewnione rodziny nie są chętne do podnoszenia własnych kompetencji, nie chcą uczestniczyć w proponowanych formach pomocy, a reżim sanitarny i obostrzenia dodatkowo zmniejszyły ilość proponowanych rozwiązań.

Struktura pieczy zastępczej na terenie powiatu kartuskiego

Struktura rodzinnego środowiska zastępczego wskazuje na przewagę ilości dzieci przebywających w niezawodowych rodzinach zastępczych, aczkolwiek w ostatnim czasie trend ten wyrównuje się na korzyść rodzin spokrewnionych z dzieckiem. Niestety, jak nadmieniono na wstępie, rodziny spokrewnione zazwyczaj mają niskie kompetencje wychowawcze, same żyją w trudnych warunkach bytowych, mają też utrudnioną możliwość korzystania ze specjalistycznego wsparcia (np. nie dysponują własnym pojazdem). Często negują potrzebę otaczania dzieci fachową pomocą np. psychiatry czy psychologa, ponadto zdarza się, że w sytuacji odkrycia krzywdzenia dziecka negują ten fakt, próbują go umniejszyć czy ukryć celem ochrony rodzica dziecka, który jest ich dzieckiem. Na sytuację taką składa się mnóstwo czynników psychologicznych – m. in. zaprzeczanie krzywdzie dziecka, własne poczucie winy, lęk przed konsekwencjami prawnymi. Wydaje się, że przy uznaniu, iż konieczne jest podtrzymywanie więzi z rodziną pochodzenia oraz tożsamości dziecka, jednak korzystniejsze jest umieszczanie dzieci w niespokrewnionych środowiskach zastępczych, gdzie jakość opieki jest wyższa. Ilość dzieci przebywających w poszczególnych formach pieczy obrazuje wykres nr 2.

Wykres 2. Ilość dzieci przebywających w pieczy zastępczej rodzinnej w roku 2020

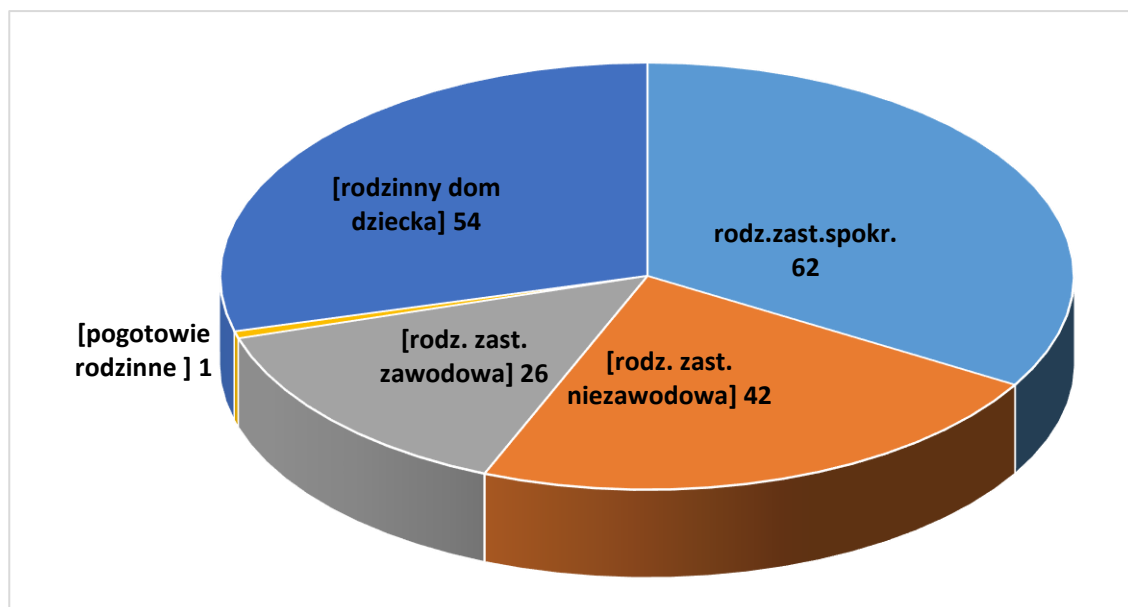

Tabela 4. Liczba rodzin zastępczych w powiecie kartuskim w latach 2011 – 2020

Lp.	Wyszczególnienie	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	Rodzina zastępcza spokrewniona	43	32	31	32	29	32	26	28	29	40
2	Rodzina zastępcza niezawodowa	21	30	38	37	38	39	32	35	30	34
3	Rodzina zastępcza zawodowa	4	3	7	9	9	11	10	10	12	10
4	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	5	5	2	2	2	2	2	2	1	1
5	Rodzinny dom dziecka	1	2	2	3	3	3	5	6	6	8
OGÓLEM		74	72	80	83	81	87	75	81	78	93

W system pieczy zastępczej doskonale wpisują się placówki opiekuńczo-wychowawcze na terenie powiatu, prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego A’Paulo. Na podstawie ogłoszonego w dniu 3 stycznia 2019 r. otwartego konkursu ofert na zapewnienie pieczy instytucjonalnej dla 56 dzieci, Zarząd Powiatu Kartuskiego po zapoznaniu się z opinią komisji konkursowej, w dniu 31 stycznia 2019 r. zawarł umowy na realizację zadania przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego A’Paulo w Chełmnie.

W ramach umów funkcjonują na terenie Kartuz cztery placówki opiekuńczo-wychowawcze (po 14 wychowanków każda) spełniające warunki określone w art. 106 ww. ustawy, posiadające zezwolenia Wojewody Pomorskiego wydane w dniu 23 stycznia 2019 r. na czas nieokreślony.

Placówki zapewniają opiekę przede wszystkim dzieciom starszym, ale także wieloosobowym rodzeństwom, które trudno umieścić we wspólnym rodzinnym środowisku zastępczym. Smutna prawda jest też taka, że placówka często jest “miejscem ostatniej szansy” dla bardzo zaburzonych

dzieci, które nie zaaklimatyzowały się w rodzinach zastępczych bądź opieka nad nimi przerastała środowisko rodzinne. Zaskakuje fakt, że często dzieci te lepiej funkcjonują w placówce i opieka nad nimi wydaje się być mniej absorbująca niż w rodzinie zastępczej. Dzieci te często są planowane do umieszczenia w specjalistycznych placówkach typu MOS lub w szpitalu psychiatrycznym, natomiast z czasem okazuje się, że podczas okresu oczekiwania na miejsce ustępuje potrzeba poszukiwania innego miejsca. Aktualnie placówki proponują profesjonalną opiekę – dzieci są diagnozowane przez zespół specjalistów i, w razie potrzeby, na miejscu mają opiekę psychologa i lekarza psychiatry. Większość wychowanków placówek prezentuje zaburzenia z kręgu psychicznych oraz posiada orzeczenia o niepełnosprawności, co obrazuje poniższa tabela. Obecna sytuacja przemawia za tym, aby co najmniej jedną z placówek przekształcić w placówkę specjalistyczną.

Tabela 5. Liczba dzieci w POW wymagających specjalistycznego wsparcia

Nazwa placówki opiekuńczo-wychowawczej	Ogólna liczba wychowanków	Liczba wychowanków z orzeczeniem o niepełnosprawności	Liczba wychowanków będąca pod opieką psychiatry
„Dom św. Wincentego”	14	2	8
„Najo Checz”	14	2	4
„Dom św. Ludwiki”	15	1	9
„Dom bł. s. Marty Wieckiej”	14	4	6

Nadal znaczącą trudność w kształtowaniu systemu pieczy zastępczej stanowi brak kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, a w szczególności rodzin specjalistycznych oraz kandydatów gotowych podjąć się opieki nad starszymi dziećmi oraz wieloosobowymi rodzeństwami. W roku 2020 zgłosiły się tylko 2 małżeństwa, z czego 1 przedłożyło niezbędne dokumenty i oczekuje na diagnozę psychologiczną. Ze względu na pandemię, nie było możliwości przeprowadzenia tradycyjnych kampanii promocyjnych w postaci festynów rodzinnych połączonych z akcją informacyjną i dystrybucją ulotek. Promocja rodzicielstwa zastępczego odbyła się za pośrednictwem mediów elektronicznych – zamieszczano apele i ogłoszenia na stronie internetowej oraz tzw. Funpage’u na portalu Facebook.

Kolejnym problemem jest wiek opiekunów zastępczych i idący za tym syndrom wypalenia oraz pogarszający się ich stan zdrowia.

Tabela 6. Struktura wieku rodziców zastępczych

Lp.	Wiek	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Razem
1	Do 21 lat	0	0	0	0	0	0
2	22-30	2	1	0	0	0	3
3	31-40	2	10	0	0	0	12
4	41-50	9	8	3	0	6	26
5	51-60	9	10	7	1	2	29

6	61-70	12	5	0	0	0	17
7	Powyżej 71 lat	6	0	0	0	0	6

Jak wynika z tabeli wiek opiekunów zastępczych podnosi się i większość stanowią osoby pomiędzy 41 a 60 rokiem życia, co przekłada się znacząco na jakość sprawowanej opieki ze względu na stan zdrowia i ogólną sprawność psychofizyczną. Nie bez znaczenia jest fakt, że w takiej sytuacji zwiększa się różnica pokoleniowa pomiędzy opiekunami a wychowankami, co również prowadzi do konfliktów międzypokoleniowych, ale także banalnych w swoim wymiarze trudności – np. starsze osoby mają trudność z obsługą komputera. W związku z tym, nie są w stanie na bieżąco monitorować sytuacji szkolnej za pośrednictwem dziennika elektronicznego, ale także świat wychowanka i jego problemy w dużym stopniu umiejscowione w rzeczywistości wirtualnej są dla opiekuna obce i niezrozumiałe. Są to sytuacje wymuszone losowo, natomiast jakość tej opieki nie jest wysoka.

Aktualnie praktycznie nie dysponujemy wolnymi miejscami w rodzinnej pieczy zastępczej ani instytucjonalnej i rok 2020 był kolejnym, kiedy zwracaliśmy się o pomoc do innych organizatorów pieczy zastępczej na terenie województwa, jak również kraju. Niestety w ościennych powiatach sytuacja jest podobna – dotychczasowa baza miejsc została wyczerpana i brakuje nowych kandydatów. Brakuje również placówki specjalistycznej dla dzieci i młodzieży prezentującej nasilone zachowania destrukcyjne i agresywne po przeżytej przemocy lub traumie oraz miejsc interwencyjnych. W związku z powyższym, nie udało się pozyskać miejsc w pieczy zastępczej dla dzieci pochodzących z powiatu kartuskiego na terenie innych powiatów.

W związku z tym, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach ma zamiar powołania do życia kolejnej placówki, mogącej przyjąć 14 dzieci w wieku powyżej 10 lat. Nie jest to zgodne z ogólnopolskim trendem deinstytucjonalizacji pieczy, niemniej nasze doświadczenia wskazują na taką konieczność.

Argumenty przemawiające za takim rozwiązaniem to:

- brak nowych kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej mimo kampanii promocyjnych, akcji informacyjnych i dostępności wiadomości dotyczących procedury;
- wypełnienie miejsc w dotychczas istniejących rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka, skutkujący brakiem możliwości dalszych przekształceń przy jednoczesnym starzeniu się i wypaleniu kompetencji u istniejących rodzin;
- niedostateczne kompetencje osobiste u „nowych” rodzin zastępczych – mimo prawidłowego funkcjonowania psychologicznego potwierdzonego w toku procedury oraz intensywnego przeszkolenia kandydaci nie radzą sobie z dużym nasileniem trudności potraumatycznych u dzieci i idącymi za nimi trudnymi zachowaniami.

Pamiętać należy, że rodzina zastępcza czy rodzinny dom dziecka pełnią funkcję opiekuńczą cały czas, co sprawia, że w przypadku nasilenia trudnych sytuacji z wychowankami trudno zachować

higienę psychiczną. Placówka pracuje na zasadzie dyżurów poszczególnych wychowawców, z których każdy kończąc dyżur udaje się do własnego miejsca zamieszkania i do własnych zajęć, co pozwala na „złapanie psychicznego oddechu”, zdystansowanie się do problemów i możliwość spojrzenia na sytuację wychowanka z innej perspektywy.

Ponadto, placówka daje możliwość jednoczesnego umieszczenia kilkorga dzieci naraz, co jest istotne przy stosowaniu zasady nierozdzielania rodzeństw.

W naszej ocenie, na podstawie dotychczasowych doświadczeń, jak również rokowań na rozwój pieczy rodzinnej w przyszłości, uważamy, że niewielka placówka zapełni lukę w systemie, pozwoli na niezwłoczne wykonywanie postanowień Sądu oraz zapewni profesjonalną opiekę dzieciom, które nie mogą wychowywać się we własnym środowisku rodzinnym.

Największą grupę wiekową dzieci trafiających do pieczy stanowiły dzieci w wieku 7 – 13 lat. Wydaje się, że jest to czas, kiedy dzieci rozpoczynają naukę szkolną, rozpoczyna się okres dojrzewania i kompetencje rodziców, którzy wcześniej jakoś radzili sobie z opieką, wyczerpują się. Ponadto, w tym wieku poszerza się środowisko społeczne dzieci i ewentualne deficyty domu rodzinnego są zauważane przez więcej instytucji. Jest to o tyle niepokojące, że jest to wiek dużej wrażliwości emocjonalnej dzieci, potrzeby indywidualnego kontaktu oraz kształtowania się osobowości i postaw w oparciu o doświadczenia w środowisku zewnętrznym. Są to dzieci, które nie mają już szans na adopcję, a rodzice biologiczni nie są szczególnie zainteresowani ich powrotem do domu rodzinnego. Często są to ludzie jeszcze stosunkowo młodzi i zdarza się, że zamiast podjąć intensywne działania na rzecz powrotu dzieci z pieczy, powołują do życia kolejne dzieci i brak zainteresowania sprawami starszych usprawiedliwiają koniecznością opieki nad niemowlęciem. Sytuacja taka psychologicznie jest tragiczna dla dzieci przebywających w pieczy – oto pojawia się rodzeństwo, które powinno się kochać, natomiast dominującym uczuciem jest rozpacz i zazdrość o miejsce niemowlęcia w rodzinie.

Strukturę wieku dzieci w pieczy zastępczej obrazuje poniższa tabela nr 7.

Tabela 7. Struktura wieku dzieci w pieczy zastępczej w powiecie kartuskim – stan na 31.12.2020 r.

Lp.	Wiek dziecka	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodziny dom dziecka	Placówki opiekuńczo-wychowawcze	Razem
1	Do 3 lat	9	7	1	1	1	0	19
2	4 - 6	9	3	6	0	11	4	33
3	7-13	21	7	11	0	27	20	86
4	14-17	11	13	6	0	13	28	71
5	18-24	12	12	2	0	2	5	33

Powiat jest otwarty na profesjonalizację pieczy zastępczej – zawieranie umów o świadczenie usług jako zawodowa rodzina zastępcza i prowadzący rodzinny dom dziecka, zgodnie

z Programem Rozwoju Pieczy Zastępczej, jednakże działanie takie podnosi jakość opieki, a nie przekłada się na ilość pozyskiwanych miejsc. Mimo to, najliczniejszą grupę stanowią rodziny opiekujące się jednym dzieckiem, nieokreślające możliwości przyjęcia większej ilości wychowanków pod opiekę.

Tabela 8. Struktura rodzin zastępczych wg ilości dzieci przebywających w pieczy w 2020 roku.

Lp.	Liczba dzieci	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Razem
1.	* bez dziecka	0	0	0	0	0	0
2.	z 1 dzieckiem	26	27	3	1	0	57
3.	z 2 dzieci	9	6	2	0	0	17
4.	z 3 dzieci i więcej	5	1	5	0	8	19

* rodziny oczekujące na przyjęcie dziecka

Okres przebywania dzieci w pieczy zastępczej

Nadal utrzymuje się smutna tendencja, że dzieci trafiające do pieczy zastępczej pozostają w niej na długo, najczęściej do pełnoletności. Sytuacja taka ma miejsce, mimo wprowadzenia prawnych uregulowań – m. in. drastycznego skrócenia okresu pobytu w interwencyjnych formach opieki. Doświadczenia powiatów ościennych pokazują, że przepisy te nie są stosowane dla dobra dziecka, tzn. nie mobilizują służb społecznych do bardziej intensywnej pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny pochodzenia ani nie przyspieszają postępowań sądowych regulujących sytuację prawną dziecka. W powiatach ościennych przepis ten powoduje, że dzieci są wielokrotnie przenoszone do innych środowisk zastępczych jedynie po to, aby uczynić zadość przepisom prawa.

W powiecie kartuskim organizator pieczy zastępczej korzysta z przepisu dotyczącego warunkowego przedłużenia długości pobytu do czasu zakończenia postępowania. W naszej ocenie jest to korzystniejsze ze względu na fakt, że małe dzieci nie muszą zmieniać środowiska, a pozostać w pierwszej rodzinie zastępczej do czasu przeniesienia do rodziny docelowej – adopcyjnej. Niemniej jest to rozwiązanie połowiczne – nadal małe dzieci przebywają w takich formach opieki zbyt długo, co skutkuje zaburzeniami rozwoju emocjonalnego – dzieci przywiązują się do opiekunów zastępczych i w sytuacji adopcji przeżywają żalobę “po opiekunach” a nie po rodzicach biologicznych, których zazwyczaj nie pamiętają. Rok 2020 pokazał, że niestety kłopotem są przedłużające się postępowania sądowe dotyczące dzieci bardzo małych, które mogłyby trafić szybko do środowiska docelowego, tj. adopcyjnego. Aktualnie w jednej ze spraw poproszono o interwencję Rzecznika Praw Dziecka, ze względu na fakt, że dziecko od urodzenia przebywa w pieczy, już prawie 2 lata, nikt z rodziny nie interesuje się jego losem, a rokowanie co do możliwości uregulowania jego sytuacji prawnej jest uzależnione od postępowania rozwodowego rodziców dziecka. Takie sytuacje

wpływają negatywnie na rozwój emocjonalny dziecka, stwarzają niepotrzebną sytuację traumy rozstania z opiekunami zastępczymi na rzecz środowiska adopcyjnego, a jednocześnie pozbawiają dziecko możliwości wzrastania prawie od początku życia w docelowym środowisku.

Poniższa tabela obrazuje, jak długi był okres pobytu w pieczy dzieci – stan na 31.12.2020 r.

Tabela 9. Długość pobytu dzieci w pieczy zastępczej

Długość pobytu	Ilość dzieci
do 1 roku	56
1 rok – 2 lata	30
Powyżej 5 lat	156

Postępowanie adopcyjne

Prowadzenie procedur przysposobienia stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach współpracuje z Pomorskim Ośrodkiem Adopcyjnym w Gdańsku.

Do adopcji w latach ubiegłych (2018 – 2020) zgłoszono łącznie 25 wychowanków, co obrazuje tabela nr 10. Z tej liczby ostatecznie do adopcji trafiło 10 dzieci, co obrazuje tabela nr 11.

Tabela 10. Liczba dzieci z terenu powiatu kartuskiego zgłaszanych do adopcji.

Lp.	Wiek dziecka	2018	2019	2020
1.	0 – 6 m-cy	0	0	0
2.	7 – 12 m-cy	0	0	0
3.	13 m-cy – 2 lata	5	2	3
4.	3 – 5 lat	3	4	3
5.	6 – 8 lat	2	2	1
6.	powyżej 8 r. ż.	0	0	0
RAZEM		10	8	7

Tabela 11. Liczba dzieci przysposobionych z terenu powiatu kartuskiego

	2018	2019	2020
Dzieci przysposobione	5	3	2

Przygotowanie kandydatów do roli rodziny zastępczej

Poszukując rodzin zastępczych należy koncentrować się na ludziach o wielkich sercach, gotowych przyjąć pod swój dach pozbawione opieki dziecko, ale ze świadomością wszelkich problemów i konsekwencji z tego wynikających. Ludzi gotowych i otwartych na poszukiwanie pomocy i ciągle podnoszenie swoich kompetencji, czyli specjalistów.

Na dziś i w najbliższej przyszłości piecza zastępcza polega na wyrównywaniu deficytów wychowanków, również tych psychicznych i emocjonalnych, dbaniu o edukację i wszechstronny rozwój, budzeniu aspiracji życiowych dzieci i pokazywaniu im życia odmiennego od tego, jakie znają z domu rodzinnego.

Podczas szkoleń kandydatów należy położyć jeszcze większy nacisk na emocjonalną stronę wychowania i opieki, organizowanie różnorodnych szkoleń, wykładów, warsztatów i superwizji. Rodziny, które utrzymują stały kontakt z organizatorem pieczy konsultują się, doksztalcają się, lepiej radzą sobie ze sprawowaniem opieki.

Trudności i deficyty dzieci trafiających do pieczy

Jednym z problemów przy umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej jest brak głębokiej i trafnej informacji na temat ich dotychczasowej sytuacji osobistej i rodzinnej. Wiele rodzin dysfunkcyjnych nadal nie współpracuje z asystentem rodziny. Ponadto, diagnozy sytuacji rodziny sporządzane przez asystentów dotycząca w znaczącym stopniu sytuacji socjalnej, natomiast nie zawierają szczegółowych informacji o historii rodziny, genogramie, więziach i zaburzeniach emocjonalnych. Zapewne wynika to z nikłego przygotowania asystentów do pracy w takim obszarze oraz braku narzędzi, co w dalszej konsekwencji znacząco utrudnia rozpoczęcie pracy terapeutycznej z dziećmi. Organizator pieczy zastępczej nie otrzymuje również diagnozy psychofizycznej dziecka. Diagnoza taka jest sporządzana dopiero po umieszczeniu dziecka w pieczy, na podstawie badania psychologicznego, wywiadu z opiekunami oraz rodzicami dziecka, jeśli są dostępni. Diagnoza taka jest jednakże obarczona błędem, ponieważ na wynik badania ma wpływ sytuacja odebrania dziecka ze środowiska rodzinnego, tym samym nie jest możliwe określenie jego wyjściowego stanu psychicznego oraz poziomu rozwoju.

Małe dzieci trafiające do rodzinnego środowiska zastępczego bardzo często prezentują deficyty ze spektrum FAS. U starszych dzieci dominują zaburzenia potraumatyczne, często pod postacią niepokoju, nadpobudliwości z deficytem uwagi (u nastolatków przejawiająca się poprzez zachowania opozycyjno-buntownicze), upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, oznaki demoralizacji, depresje młodzieńcze, zachowania ryzykowne, zachowania seksualne, specyficzne zaburzenia umiejętności szkolnych, autoagresja. Większość dzieci prezentuje znacząco zaburzone więzi. Do tego dochodzą deficyty zdrowotne wynikające zarówno z chorób somatycznych, jak i zaniedbań opiekuńczych we wczesnym okresie rozwoju (brak szczepień o czasie,

brak adekwatnej opieki medycznej, częste infekcje wynikające np. z posuniętej próchnicy lub nieodpowiedniej higieny), wreszcie trwałe uszkodzenia będące skutkiem przemocy. Wiele zaburzeń występuje łącznie.

Dzieci w pieczy zastępczej wymagają szczegółowej diagnozy, zarówno psychologiczno-pedagogicznej, jak i medycznej oraz całościowej opieki.

W roku szkolnym 2019/2020 – 11 dzieci realizuje obowiązek szkolny w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych i ośrodkach rehabilitacyjno-edukacyjno-wychowawczych (tzw. OREW). Jedno dziecko porusza się na wózku inwalidzkim, jedno ma niepełnosprawność sprzężoną i wymaga zaopatrzenia w przedmioty ortopedyczne.

Funkcjonowanie rodzin zastępczych na terenie powiatu kartuskiego

Podstawową trudnością jest już nazwa - rodzina zastępcza. Oznacza to, że opiekunowie sprawują w zastępstwie opiekę za rodziców biologicznych. Ale nie znaczy to, że rodzice biologiczni znikają z życia dziecka. Oni uczestniczą w procesie wychowawczym nie zawsze w pozytywny sposób, realnie lub jedynie pozostając w świadomości dziecka. Powoduje to, że rodzina zastępcza nie może realizować swojej własnej wizji wychowawczej, tylko musi ją weryfikować lub konsultować z rodzicami dziecka. Na tym tle często dochodzi do konfliktów, bo opiekunom trudno przyjąć, że rodzic pragnie dobra dziecka, skoro wcześniej je krzywdził, a kompetencje społeczne rodzica z kolei są tak niskie, że jego działania i wskazówki są bezskuteczne.

Ofiarą tego konfliktu jest oczywiście dziecko, które pozostaje w pewnej oczywistej sprzeczności - z jednej strony kocha i uznaje rodzica, z drugiej strony często jest wobec niego krytyczne i chciałoby się identyfikować z opiekunami, obawia się jednak bycia nielojalnym i tym samym „zdradzania” ojca i matki. Czasami większą trudnością jest całkowity brak rodzica - dziecko oczekuje spotkania, zainteresowania z jego strony, a rodzic tego nie daje - nie odwiedza, albo umawia się na wizyty i nie przychodzi w ustalonych terminach. Cała złość i smutek odrzucenia spadają na rodzinę zastępczą - dziecko nie radzi sobie z trudnymi emocjami i często zwraca się przeciwko opiekunowi, reaguje agresją lub całkowitą apatią i depresją.

Wobec powyższych trudności, konieczne jest specjalistyczne przygotowanie kandydatów, zarówno w obszarze ich własnych kompetencji, jak i otwarcia się na korzystanie z różnorodnych form pomocy specjalistycznej na zewnątrz. Jednocześnie, konieczne jest wspieranie tej trudnej roli poprzez dawanie narzędzi, ale i pomocy organizacyjnej oraz finansowej. Coraz więcej rodzin zastępczych, zyskując coraz wyższe umiejętności oraz specjalizację, pretenduje do statusu zawodowej rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka. Konieczność umieszczania wieloosobowych rodzeństw, w związku z limitami liczby dzieci w rodzinach zastępczych, wymusza przekształcenia w rodzinne domy dziecka.

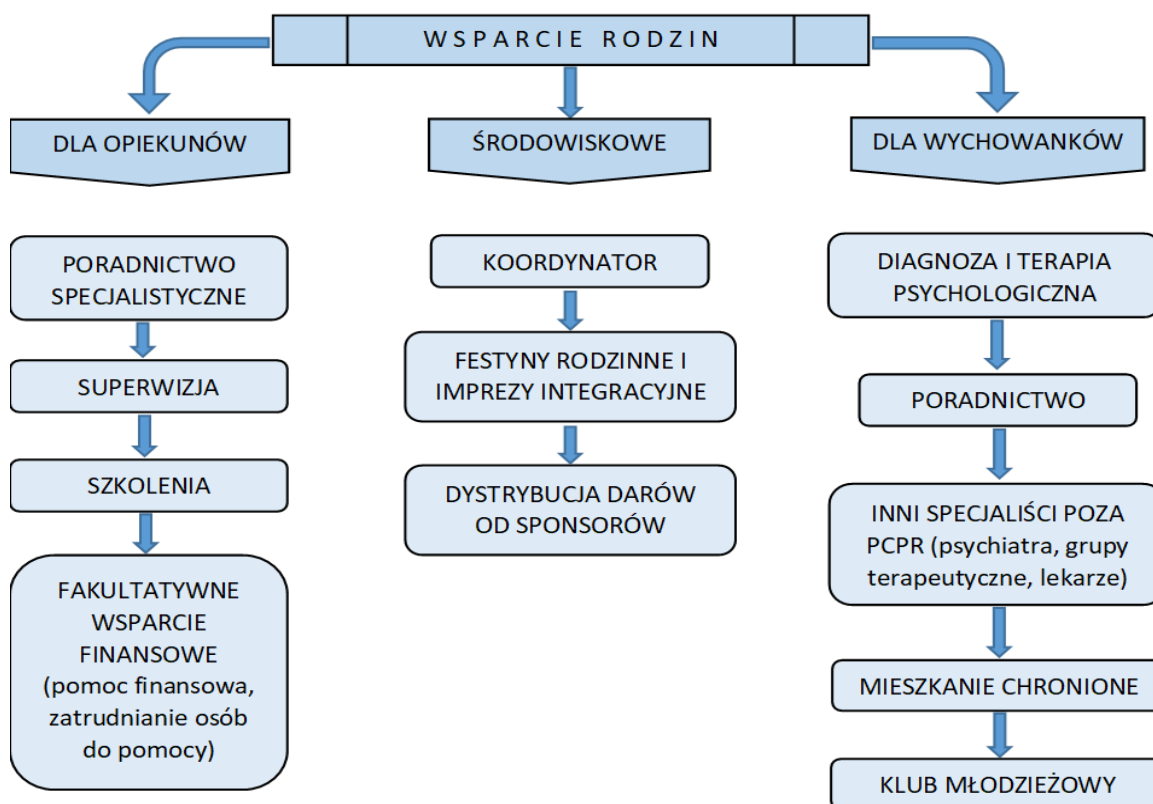
Tabela 12. Przekształcenia rodzin zastępczych w latach 2018-2020

Rodziny \ Rok	2018	2019	2020
	Niezawodowe → Zawodowe	0	0
Zawodowe → RDD	1	0	2

Wsparcie rodzin zastępczych funkcjonujących na terenie powiatu kartuskiego

Ze względu na wysoki poziom zaburzeń prezentowanych przez dzieci trafiające do pieczy, trudności w kontakcie i budowaniu spójnego frontu wychowawczego z rodzicami biologicznymi oraz trudności pozostające po stronie opiekunów zastępczych (m. in. zagrożenie wypaleniem, wiek i wynikające z niego pogorszenie stanu zdrowia, stres itp.) konieczne jest stałe wspieranie zarówno opiekunów zastępczych w pełnionej funkcji, jak i niwelowanie negatywnych skutków wychowywania się w niesprzyjającym środowisku u dzieci.

Wsparcie rodzin zastępczych realizowane jest poprzez następujące działania:

Bardzo pomocnym narzędziem okazała się możliwość zatrudniania współmałżonka jako „osoby do pomocy przy wychowaniu i pracach gospodarskich”, bądź dodatkowej osoby z zewnątrz. Kontynuowanym działaniem wprowadzonym w 2019 roku było zwiększenie ilości osób do pomocy w wychowaniu i pracach gospodarskich, w zależności od ilości dzieci i nasilenia trudności. Rozwiązanie to przyniosło bardzo dobre efekty w zakresie przeciwdziałania wypaleniu u opiekunów oraz znacząco podniosło jakość sprawowanej opieki, szczególnie w okresie pandemii.

Kolejnym narzędziem przeciwdziałania wypaleniu i wspierania opiekunów zastępczych jest możliwość korzystania przez nich z czasowego niesprawowania opieki nad przyjętymi dziećmi, potocznie zwana „urlopem” i powierzania na ten okres opieki innym rodzinom, tzw. „pomocowym”. Ze względu na ogólny brak miejsc w pieczy zastępczej, zorganizowanie dużej ilości rodzin pomocowych jest trudne dla organizatora pieczy, jednakże rozwiązaniem jest zarówno integracja środowiska rodzin zastępczych – rodziny przyjaźnią się ze sobą i wzajemnie umawiają na wakacyjną opiekę nad dziećmi. Dzięki temu rozwiązaniu dzieci pobyt w rodzinie pomocowej odbierają jako atrakcyjny wyjazd wakacyjny, a nie konieczność wynikająca z chęci wypoczynku ich opiekunów. Dzieci, dla których nie pozyskano miejsc w rodzinach pomocowych, wyjeżdżają na kolonie i obozy.

Rola koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej

Koordinatory rodzinnej pieczy zastępczej są osobami „pierwszego kontaktu” dla rodzin zastępczych. W Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach w roku 2020 było zatrudnionych na tym stanowisku 7 osób w wymiarze odpowiadającym 6 etatom (1 osoba na ½ etatu). Koordinatory nie przekraczają ustawowego limitu opieki nad 15 rodzinami zastępczymi lub rodzinnymi domami dziecka. Doświadczenie pokazuje, że jest to ważna forma pomocy, chętnie przyjmowana przez zainteresowanych. Ze względu na specyfikę zadań ważne jest, aby koordynatory nawiązywali długoterminową współpracę z PCPR tak, aby przez dłuższy czas ta sama osoba współpracowała z każdą rodziną. Dzięki temu zawiązuje się wzajemne zaufanie i serdeczna współpraca dająca rodzinom poczucie bezpieczeństwa i możliwość zwracania się z codziennymi sprawami do przydzielonej im konkretnej osoby.

Aktualnie koordynacją objęte są wszystkie rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. Koordinatory charakteryzują się wysokim poziomem kompetencji zawodowych oraz predyspozycjami osobistymi. Opieka koordynatora obejmuje również wychowanków usamodzielniających się po 18 roku życia - mogą korzystać z poradnictwa i specjalistycznego wsparcia. Strukturę wykształcenia i kompetencji koordynatorów przedstawia tabela nr 13.

Tabela 13. Struktura wykształcenia, kwalifikacji, czasu pracy i ilości rodzin objętych przez koordynatorów

Koordinatory w Zespole Rodzinnej Pieczy Zastępczej		
Wykształcenie	Zatrudnienie	Ilość rodzin
Pedagog – pracownik socjalny	1 etat	7
Pedagog – psychotraumatolog	1 etat	14
Pedagog – trener	1 etat	15
Pedagog	1 etat	13
Pedagog- psychoterapeuta w trakcie kursu -	1 etat	11

Psycholog –psycholog kliniczny	½ etatu	8
Pedagog- psychotraumatolog	Umowa- zlecenie – ½ etatu	8

Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej nadal wspierają rodziny w pozyskiwaniu miejsc na terapię u specjalistów. Aktualnie w PCPR zatrudnionych jest dwóch psychologów na 1/2 etatu każdy, którzy prowadzą diagnostykę psychologiczną i konsultacje dla wychowanków oraz opiekunów. Prowadzimy również stałą współpracę z prywatnym gabinetem psychiatry dziecięcego. Dobra współpraca łączy Zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Kartuzach oraz z jednostkami służby zdrowia.

Mimo szerokiego wachlarza wsparcia zdarza się, że rodziny ze względów osobistych nie radzą sobie z trudem wychowania dzieci. W niektórych sytuacjach jest to spowodowane poziomem strumatygowania dzieci, które prezentują zaburzenia zbyt trudne do sprawowania rodzinnej opieki (4 dzieci w 2020 roku), a czasem jest to wynik błędnej wstępnej oceny możliwości przejęcia opieki przez członków rodziny (2 dzieci).

Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej nieustannie podnoszą swoje kompetencje zawodowe, jak również osobisty warsztat pracy poprzez szkolenia w ramach doradztwa metodycznego, organizowanego zarówno przez PCPR, jak i współpracujące jednostki. Najczęściej są to szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy wobec dzieci i rozpoznawania jej symptomów oraz pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie. Ponadto koordynatorzy i kierownik kontynuują rozpoczęte wcześniej szkolenia długoterminowe (studia podyplomowe, kursy psychoterapii) oraz uczestniczą w pojedynczych konferencjach i szkoleniach dotyczących psychoterapii, pracy z dziećmi, zaburzeń, itp.. Praca koordynatorów poddawana jest systematycznej superwizji.

Ważnym elementem wspierania rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka są szkolenia i spotkania superwizyjne. Ze względu na obostrzenia związane z sytuacją epidemiczną konieczne było ograniczenie spotkań w większym gronie, niemniej nawet w roku 2020 udało się zorganizować kilka spotkań.

Superwizja dla rodzin zastępczych cieszy się popularnością i po kilku latach jest uznaną formą pomocy. W roku 2020 superwizje dla rodzin zastępczych odbywały się w sposób zdalny. Cieszyły się powodzeniem, aczkolwiek opiekunowie sygnalizowali dużą potrzebę spotkania osobistego z superwizorem. Tak jak w latach ubiegłych spotkania superwizyjne prowadzi Tomasz Kwiatkowski – psychoterapeuta i superwizor psychoanalityczny, wykładowca psychotraumatologii.

Deficyty dzieci w pieczy zastępczej

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada na organizatora pieczy obowiązek gromadzenia informacji dotyczących dziecka mającego trafić do środowiska zastępczego. Realizacja tego obowiązku napotyka na wiele zewnętrznych trudności – np. placówki służby zdrowia zasłaniają się tajemnicą medyczną i nie udostępniają dokumentacji

medycznej dziecka, Sąd w prowadzonym postępowaniu opiekuńczym posiada w większości informacje dotyczące rodzica i dysfunkcji w jego funkcjonowaniu, natomiast niewiele informacji związanych bezpośrednio z sytuacją dziecka, ośrodki pomocy społecznej również mają informacje przydatne do realizacji swoich zadań. Powoduje to sytuację, że prawie niemożliwe jest ustalenie potrzeb psychicznych i emocjonalnych dziecka tuż przed umieszczeniem w pieczy. Żadna z jednostek nie przeprowadza też wymaganej ustawowo diagnozy psychofizycznej dziecka. Brakuje głębokiej i trafnej informacji na temat dotychczasowej sytuacji osobistej i rodzinnej.

Diagnozy sytuacji rodziny sporządzane przez asystentów dotyczącą w znaczącym stopniu sytuacji socjalnej, natomiast nie zawierają szczegółowych informacji o historii rodziny, genogramie, więziach i zaburzeniach emocjonalnych. W związku z tym, diagnoza taka jest sporządzana dopiero po umieszczeniu dziecka w pieczy, na podstawie badania psychologicznego, wywiadu z opiekunami oraz rodzicami dziecka, jeśli są dostępni. Diagnoza taka jest jednakże obciążona błędem, ponieważ na wynik badania ma wpływ sytuacja odebrania dziecka ze środowiska rodzinnego, tym samym nie jest możliwe określenie jego wyjściowego stanu psychicznego oraz poziomu rozwoju. Powoduje to, że plan pomocy dziecku sporządzany jest na bieżąco i „na gorąco” dopiero w toku codziennego funkcjonowania obserwacji opiekuna zastępczego, a nie może być opracowany wcześniej, aby dziecko mogło szybko otrzymać skuteczną pomoc terapeutyczną. Tak jak w poprzednich latach, mimo szeroko zakrojonych akcji informacyjnych i wysokiego poziomu świadomości społecznej, nadal najczęściej występującym zaburzeniem są nasilone deficyty wynikające ze spektrum FAS – zarówno somatyczne (niedobór wagi i wzrostu, wolniejszy rozwój fizyczny, wady serca i inne), jak i psychologiczne (niepełnosprawność intelektualna, zaburzenia emocjonalne, trudności w funkcjonowaniu społecznym).

U starszych dzieci pojawiają zaburzenia potraumatyczne, które często w przeszłości były źle rozpoznane i leczone (np. skutki przemocy domowej jako ADHD). Zaburzenia te mają postać niepokoju psychoruchowego, nadpobudliwości z deficytem uwagi (u nastolatków przejawiającą się poprzez zachowania opozycyjno-buntownicze), obniżenia sprawności intelektualnej, oznak demoralizacji, depresji młodzieńczej. Często pojawiają się zachowania ryzykowne, nieadekwatne do wieku zachowania seksualne, specyficzne zaburzenia umiejętności szkolnych, autoagresja. Właściwie wszystkie dzieci przyjęte w ostatnich latach do pieczy prezentują znacząco zaburzone więzi w połączeniu z deficytami zdrowotnymi. Schorzenia somatyczne wynikają zarówno z chorób, jak i z zaniedbań opiekuńczych we wczesnym okresie rozwoju (brak szczepień o czasie, brak adekwatnej opieki medycznej, częste infekcje wynikające np. z występującej próchnicy lub nieodpowiedniej higieny), wreszcie trwałe uszkodzenia będące skutkiem przemocy. Wiele zaburzeń występuje łącznie.

Dzieci w pieczy zastępczej wymagają szczegółowej diagnozy, zarówno psychologiczno-pedagogicznej jak i medycznej oraz szerokiej opieki specjalistycznej.

Ze względu na przejawiane zaburzenia i deficyty, istnieje konieczność specjalistycznej pomocy terapeutycznej blisko miejsca zamieszkania dla dzieci i młodzieży. Pomoc ta jest realizowana w postaci konsultacji psychologicznych. Aktualnie w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach pracuje dwóch psychologów w wymiarze pół etatu każdy. Jedna z psychologów pełni również funkcję koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej w pozostałej części etatu. Jest to za mało. Z informacji od koordynatorów pieczy zastępczej oraz opiekunów zastępczych, a także z przeprowadzonych diagnoz psychologicznych wynika, że regularną psychoterapią powinniśmy objąć przynajmniej 57 dzieci przebywających w pieczy zastępczej. Najbardziej intensywna praca niezbędna jest w pierwszym roku pobytu, niemniej nierzadko jest też potrzeba objęcia regularnym wsparciem dorastającej młodzieży, która przeżywa trudności psychologiczne w związku z okresem dojrzewania, który w pieczy przebiega dosyć specyficznie. Psycholodzy w PCPR zajmują się przeprowadzaniem diagnozy kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, badaniami psychologicznymi i sporządzaniem opinii o motywacji i predyspozycjach u funkcjonujących rodzin zastępczych zgodnie z terminami ustawowymi, nierzadko uczestniczą w posiedzeniach zespołów ds. okresowej oceny sytuacji dziecka, prowadzą psychoedukację i poradnictwo dla opiekunów zastępczych. Są to zadania niezbędne, wynikające z przepisów dotyczących pieczy zastępczej. Dwie osoby pracujące w wymiarze po pół etatu każda, w sumie mają do dyspozycji 40 godzin tygodniowo. Realizując wyżej wymienione zadania są w stanie wygospodarować nie więcej niż 7 godzin przeznaczonych na terapię każda, czyli w sumie PCPR dysponuje 14 godzinami na terapię dzieci i młodzieży. Prosty rachunek wskazuje, że istnieje możliwość objęcia 14 dzieci stałym wsparciem terapeutycznym w jednym czasie. Nie należy zapominać, że najczęściej są to oddziaływania długoterminowe, czyli takie „miejsce terapeutyczne” pozostaje zajęte przez około 12 miesięcy. Sytuacja ta jasno wskazuje na potrzebę zatrudnienia co najmniej jeszcze jednego psychologa w wymiarze pełnego etatu.

Wypracowano dobrą współpracę z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Kartuzach, dzięki czemu diagnoza pod kątem trudności szkolnych odbywa się szybko i sprawnie, przychylnie rozpatrywane są wnioski o nauczanie indywidualne czy specjalne, jeśli sytuacja tego wymaga.

Nawiązano współpracę z prywatnym gabinetem psychiatry dziecięcego, w związku z czym w sytuacjach pilnych dzieci otrzymują wizytę w ciągu kilku dni do tygodnia. Niestety są to wizyty odpłatne.

Integracja środowiska opiekunów zastępczych sprawiła także, że istnieje nieoficjalna „baza danych” o lekarzach i innych specjalistach, opiekunowie wymieniają się informacjami i wzajemnie polecają sobie specjalistów, z których pomocy warto skorzystać. Niestety, ze względu na często wieloletnie zaniedbania, dzieci potrzebują pilnej pomocy i najczęściej są to wizyty odpłatne, aby uniknąć wielomiesięcznego oczekiwania w kolejkach.

Finansowanie pieczy zastępczej

W myśl art. 191 ust. 9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej albo w rodzinnym domu dziecka gmina, właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej, ponosi odpowiednio wydatki na opiekę i wychowanie dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka w wysokości:

- 1) 10% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka - w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
- 2) 30% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka - w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
- 3) 50% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka - w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Zgodnie z zapisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do okresów pobytu dziecka w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej wlicza się również okres przebywania tego dziecka, po osiągnięciu pełnoletności, w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, na zasadach określonych w art. 37 ust. 2 ww. ustawy. Oznacza to, iż gmina współfinansuje pobyt w pieczy również osób dorosłych, dopóki pobierają naukę, o której mowa w art. 37 ust. 2, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia.

Tabela 14 . Odpłatność gmin za pobyt ich dzieci w pieczy zastępczej w 2020 r.

Lp.	Nazwa gminy	Liczba dzieci	Kwota zwrotu	Rodzaj pieczy
1	Chmielno	4	30 615,76 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
2	Przodkowo	10	99 304,10 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
3	Sierakowice	34	244 000,91 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
4	Somonino	23	267 112,25 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
5	Stężycza	9	65 305,66 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
6	Sulęczyno	2	8 491,40 zł	piecza rodzinna
7	Kartuzy	54	313 915,87 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
8	Żukowo	42	344 771,76 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
Razem:			1 373 517,71 zł	

Poniższe tabele przedstawiają wysokość środków finansowych wydatkowanych w ramach pieczy zastępczej w 2020 roku.

Tabela 15. Struktura wypłaconych świadczeń na utrzymanie dziecka w rodzinnej pieczy w roku 2020

Lp.	Forma pomocy	Liczba osób korzystających	Kwota wypłaconych świadczeń
1	Świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej w tym: dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka	104 rodzin 204 dzieci	2 124 904,43 zł
2	Świadczenie jednorazowe na pokrycie kosztów przyjmowanego dziecka	14 rodzin 28 dzieci	22 785,93 zł
3	Świadczenie jednorazowe lub okresowe z tytułu zdarzenia losowego	1 rodzina 1 dziecko	500,00 zł
4	Środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego	14 rodzin	150 314,32 zł
5	Świadczenie na remont	6 rodzin	18 000,00 zł
6	Środki finansowe na pokrycie niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i wychowaniem dziecka lub funkcjonowaniem rodzinnego domu dziecka	7 rodzin	10 000,00 zł
7	Świadczenie na utrzymanie dzieci w rodzinach pomocowych	10 dzieci	7 602,73 zł
8	Pomoc na usamodzielnienie*	20	129 757,00 zł
9	Pomoc na zagospodarowanie*	18	28 508,00 zł
10	Pomoc na kontynuację nauki*	43	170 204,11 zł
11	Wynagrodzenie dla zawodowych rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka	19	817 708,12 zł
12	Wynagrodzenie osoby do pomocy przy sprawowaniu opieki i pracach gospodarskich	17	437 301,02 zł
13	Wynagrodzenie rodzin pomocowych	8	2 932,83 zł
14	Szkolenia rodzin zastępczych	125	12 650,00 zł
15	Dofinansowanie do wypoczynku dziecka poza miejscem zamieszkania	8 rodzin 32 dzieci	14 500,00 zł
16	Dofinansowanie do wynajmu mieszkania *	1	450,00 zł
Razem			3 948 118,49 zł
17.	Dodatek wychowawczy (500+) finansowany ze środków budżetu państwa wraz z kosztem obsługi	87 rodzin 181 dzieci	913 143,47 zł
18.	Dodatek z art. 113a (500+) finansowany ze środków budżetu państwa wraz z kosztem obsługi	66 dzieci	286 056,89 zł
19.	Jednorazowe świadczenie dla dzieci i młodzieży uczących się w ramach programu rządowego „Dobry Start” finansowane ze środków budżetu państwa wraz z kosztem obsługi *	189 dzieci i osób uczących w pieczy zastępczej (128 dzieci z RZ, 51 dzieci z POW) i 10 osób usamodzielnianych	58 590,00 zł
RAZEM			5 205 908,85 zł

* Wsparcie to obejmuje wychowanków pieczy rodzinnej i instytucjonalnej

Instytucjonalna piecza zastępcza

Na terenie powiatu kartuskiego funkcjonują cztery placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego. Wszystkie placówki prowadzone są przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego A'Paulo. W 2020 roku z tej formy pomocy skorzystało 73 dzieci. Na utrzymanie dzieci w placówkach wydano łącznie 2 373 882,00 zł, co obrazuje tabela nr 16.

Tabela 16. Liczba dzieci korzystających i wielkość przyznanej dotacji dla placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego w 2020 roku.

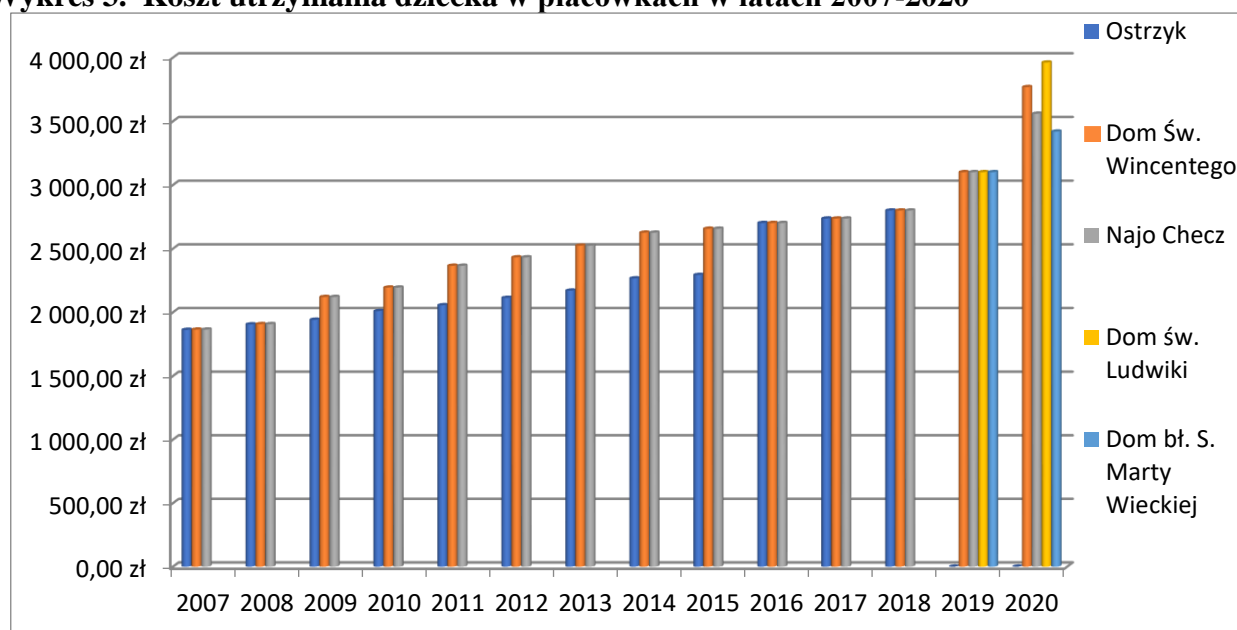
Lp.	Forma pomocy	Liczba miejsc	Liczba dzieci	Łączna kwota dotacji
1	POW „Dom św. Wincentego”	14	16	2 373 882,00 zł
2	POW „Najo Checz”	14	17	
3	POW „Dom św. Ludwiki”	14	20	
4	POW „Dom Bł. s. Marty Wieckiej”	14	20	
RAZEM:		56	73	

Brakuje placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego dla dzieci i młodzieży, które doświadczyły traumatycznych przeżyć i które wymagają specjalistycznych oddziaływań wychowawczych oraz adekwatnego do potrzeb wsparcia terapeutycznego. U dzieci tych po umieszczeniu w pieczy odkrywane są zaburzenia szczególnie w sferze funkcjonowania emocjonalnego i psychicznego. Dzieci prezentują nasilone zachowania destrukcyjne i agresywne po przeżytej przemocy lub traumie, co rzutuje na ich zachowanie i relacje społeczne. W procesie wychowawczym, wychowawcy placówek nie zawsze radzą sobie z trudnym funkcjonowaniem wychowanków. Podejmowane działania często mają charakter doraźny, krótkoterminowy, a co za tym idzie nie stanowią ukierunkowanego wsparcia. Kluczową sprawą byłaby możliwość szybkiej diagnozy i w efekcie jej zaleceń umożliwienie dziecku wsparcia terapeutycznego. Taka możliwość dają podmioty niepubliczne usytuowane w Trójmieście. Jest to jednak kosztowne i czasochłonne, na co placówka niejednokrotnie nie może sobie pozwolić. Konieczne jest zatem podjęcie działań mających na celu zapewnienie dostępu do specjalistycznego i terapeutycznego wsparcia dzieci w najbliższym otoczeniu. Ponadto umożliwienie kadrze placówek udziału w szkoleniach specjalistycznych.

Wydatki na utrzymanie dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Miesięczny koszt utrzymania wychowanków w placówkach socjalizacyjnych prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego A'Paulo w roku 2020 wynosił od 3419,00 zł do 3961,00 zł. Wydatki te systematycznie wzrastają, jednakże koszt utrzymania wychowanka w placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo jest jednym z najniższych w województwie i w kraju. Koszt utrzymania wychowanka obrazuje wykres nr 3.

Wykres 3. Koszt utrzymania dziecka w placówkach w latach 2007-2020

Usamodzielnienia

Zgodnie z obowiązującymi przepisami dla każdego dziecka wychodzącego z systemu pomocy został opracowany indywidualny program usamodzielnienia oraz system wsparcia, co obrazuje poniższa tabela. Na pomoc usamodzielnianym wychowankom w roku 2020 wydano ponad 333 993 zł. Prognozuje się, że w latach następnych ta kwota wzrośnie.

Tabela 17. Pomoc usamodzielnianym wychowankom w roku 2020

Lp.	Rodzaj pomocy	Liczba osób	Kwota
1	kontynuacja nauki	43	170 204,11 zł
2	pomoc na usamodzielnienie	20	129 457,00 zł
3	pomoc na zagospodarowanie	18	28 508,00 zł
4	mieszkanie chronione	2	5 074,45 zł
5	dofinansowanie do wynajmu mieszkania	1	450,00 zł
6	pomoc psychologiczna	1	-
7	pomoc prawna	0	-
8	pomoc w uzyskaniu zatrudnienia	0	-
Razem		84	333 993,56 zł

W poprzednich latach obserwowano nasilenie trudności psychologicznych i emocjonalnych u dzieci zbliżających się do 18 roku życia. Nasilały się zachowania buntownicze, podkreślanie własnej autonomii w nieakceptowany społecznie sposób, demoralizacja i autodestrukcja, przy jednoczesnej niechęci do korzystania z pomocy specjalistycznej.

Przeanalizowano problem i przedstawiono następujące wnioski:

- młodzież przebywająca w pieczy zastępczej ma dużą potrzebę niezależności przy jednocześnie wysokim poziomie lęku przed dorosłością, ale też odrzuceniem;

- w okresie nastoletnim powracają traumy wczesnodziecięce objawiające się totalnym odrzuceniem opiekunów zastępczych i potrzebą „życia na własny rachunek”;
- opiekunowie zastępczy oraz wychowawcy w placówkach często nie mają wystarczających kompetencji emocjonalnych, aby radzić sobie z trudnymi zachowaniami, nie rozumieją wpływu zaburzeń więzi na rozwój zachowań destrukcyjnych w adolescencji; mają również duży lęk przed odpowiedzialnością za zachowanie przyjętych dzieci oraz oceną środowiska,
- młodzież opuszczająca środowisko zastępcze po uzyskaniu pełnoletności ma niewielkie możliwości podjęcia samodzielnego życia ze względu na niskie kompetencje na rynku pracy, tym samym niskie wynagrodzenie połączone z niemożnością pozyskania niezależnego mieszkania, co łączy się z uczuciem rozczarowania, frustracji i bezradności;
- część młodzieży planuje po 18 r.ż. powrót do rodziny pochodzenia, której sytuacja najczęściej nie zmieniła się od chwili odebrania dzieci, środowisko jest niemotywuujące, a wręcz destrukcyjne, niemniej młodzież wierzy w dobroć swoich rodziców, ponadto czuje się odpowiedzialna za ich życie. Skutkuje to często powrotem do rodziny niejednokrotnie przerwaniem nauki, brakiem zatrudnienia ze względu np. na brak dojazdu.

W celu przeciwdziałania powyższym trudnościom, zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej przyjął strategię pracy na więzi. Powstał Klub Młodzieżowy, którego działalność opiera się całkowitej i bezwarunkowej akceptacji uczestników, nie ma możliwości bycia relegowanym np. za złe zachowanie, nieobecności itp. Dla 15 uczestników - wychowanków pieczy rodzinnej i instytucjonalnej Klub prowadzi 3 trenerów, co pozwala na prawie indywidualny kontakt z każdym uczestnikiem. W czasie spotkań rytuałem jest wspólnie przyrządzany poczęstunek, rozmowy „o życiu”, wspólne gry i zabawy, treningi interpersonalne, warsztaty podnoszące kompetencje społeczne, ale też atrakcyjne spędzanie czasu poprzez wyjazdy do kina, na basen, do muzeów.

Zapraszani są specjaliści z różnych dziedzin, np. pracownik socjalny, edukator seksualny, profilaktyk uzależnień behawioralnych, prawnik. Ideą Klubu jest wytworzenie pozytywnej więzi pomiędzy uczestnikami a prowadzącymi, zbudowanie wzajemnego zaufania oraz wytworzenie atmosfery zrozumienia i akceptacji. Ma to służyć dobrej współpracy osób usamodzielniających się z pracownikami Centrum i zabezpieczyć potrzebę bycia w kontakcie z dorosłą, dojrzałą osobą w sytuacji naturalnego w okresie dojrzewania konfliktu z opiekunami zastępczymi. Tworzeniu dobrej więzi służą również organizowane co roku festyny rodzinne.

Integracja środowiska pieczy zastępczej

Wsparcie rodzin zastępczych to nie tylko specjalistyczna pomoc terapeutyczna, ale także wspieranie ich w pełnieniu funkcji poprzez przyjemne wydarzenia oraz dawanie możliwości odpoczynku i zregenerowania sił poprzez czas wolny spędzony bez przyjętych dzieci. W poprzednich latach

zadanie to realizowano zarówno w formie festynów i imprez integracyjnych dla całych rodzin (czerwcowy festyn na wolnym powietrzu z atrakcjami oraz zimowy spektakl teatralny połączony z poczęstunkiem i obdarowaniem dzieci przez Św. Mikołaja, udział w koncertach mikołajkowych w Filharmonii Kameralnej w Sopocie), jak i działań skierowanych do osób dorosłych (wakacyjny weekend “wytchnienia”, bilety na koncerty). Jest to bardzo ważne, ponieważ całodobowa opieka nad dziećmi jest zadaniem trudnym, wyczerpującym i prowadzącym do wypalenia. Niestety, z oczywistych powodów, w roku 2020 nie było możliwości realizowania tego rodzaju zadań. W związku z tym, w niedużym stopniu zastąpiono integrację między rodzinami zwiększonym kontaktem zdalnym ze strony koordynatorów, a w okresach luzowania obostrzeń - osobistym. Prowadzono także akcje zaopatrzenia rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka w artykuły spożywcze pozyskane od sponsorów, m. in. mrożone frytki i placki ziemniaczane, owoce egzotyczne, itp..

Zaopatrzone również rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, a także placówki na terenie powiatu w środki ochrony osobistej, takie jak płyny do dezynfekcji, rękawiczki jednorazowe, maseczki i przyłbice. Początkowo środki pozyskano z zasobów Urzędu Wojewódzkiego, później otrzymano z programu „Wsparcie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w okresie epidemii COVID-19”. Z tego samego programu pozyskano sprzęt komputerowy i multimedialny na wyposażenie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz placówek w związku z wprowadzeniem nauczania zdalnego.

Zagrożenia i struktura umieszczeń w pieczy zastępczej

Nadal największy problem społeczny stanowi uzależnienie od alkoholu (sporadycznie również od innych substancji) w połączeniu z przemocą fizyczną i psychiczną wobec dzieci oraz bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Skalę problemu pokazują statystyki gminnych ośrodków pomocy społecznej. Mimo zwiększonej mobilności mieszkańców, realizacji wielu programów aktywizacji zawodowej na terenie powiatu oraz programów finansowego wsparcia rodzin niezależnie od wysokości dochodu rodziny, nadal wiele rodzin pozostaje klientami ośrodków, wymaga pracy socjalnej czy asystentury.

Tabela 18. Sytuacja socjalno-bytowa rodzin na terenie powiatu z perspektywy ośrodków pomocy społecznej w 2020 roku

Lp.	Obszar/zagadnienie	Ilość rodzin
1	Liczna rodzin objętych pracą socjalną	1159
2	Liczba rodzin objęta pomocą asystenta rodziny	100
3	Liczba wniosków skierowanych do Sądu Rodzinnego o wgląd w sytuację dziecka/rodziny	33
4	Liczba rodzin z problemem alkoholowym	144
5	Liczba rodzin w innej trudnej sytuacji życiowej (samotne macierzyństwo, niepełnosprawność, pobyt w zakładzie karnym, inne)	1123

Dane te wskazują, że ok. 1,2% ludności powiatu zostało zidentyfikowanych przez ośrodki pomocy społecznej i objęte stałą, regularną pomocą z ich strony w postaci pracy socjalnej. Ponadto, wiele osób znajduje się w trudnej sytuacji, mimo to nie kwalifikuje się do pomocy z OPS lub nie zgłasza się po tą pomoc. Jednocześnie wciąż niewiele rodzin jest objętych pomocą asystenta rodziny, prawdopodobnie ze względu na niedobory kadrowe i brak środków. Stosunkowo niewiele rodzin odmawia tej formy pomocy (w roku 2020 było to 14 rodzin w skali całego powiatu). Ilość skierowanych wniosków do Sądu o wgląd w sytuację dziecka wskazuje na stosunkowo szeroką i skuteczną ofertę pomocową – pracownicy socjalni próbują wspierać rodziny w ramach własnych kompetencji, a zawiadomienie Sądu Rodzinnego bądź Prokuratury traktują jak wyjście ostateczne, kiedy widzą bezskuteczność swoich działań.

Jednocześnie, mimo szeroko zakrojonych działań profilaktycznych, nadal występuje problem przemocy domowej. Z jednej strony mamy tradycyjne podejście rodziców do stosowania przemocy jako metody wychowawczej, z drugiej – rodziny młodsze, z problemem narastającej frustracji, która znajduje ujście w postaci zachowań agresywnych. Skalę odnotowanych przypadków przemocy pokazują statystyki Gminnych Zespołów Interdyscyplinarnych.

Tabela 19. Zjawisko przemocy domowej z perspektywy procedury Niebieskiej Karty.

Lp.	Działanie	Ilość
1	Liczba procedur Niebieskiej Karty w 2020 roku	194
2	Liczba procedur Niebieskiej Karty, gdzie głównym poszkodowanym jest dziecko	36
3	Wnioski kierowane do Sądu/Prokuratury w ramach działalności Gminnych Zespołów Interdyscyplinarnych	60

Niezależnie od intensywnej pracy ośrodków pomocy społecznej, do Sądu Rejonowego w Kartuzach również wpływają wnioski z innych instytucji (np. ze szkół) o wgląd w sytuację dzieci, ponadto nadal wiele rodzin objętych jest nadzorem kuratora. Kuratorzy sądowi podnoszą, że aktualna sytuacja pandemii znacząco wpływa na pogorszenie kondycji rodzin – nasila się problem alkoholowy, nieporozumienia w rodzinach, trudności komunikacyjne pomiędzy rodzicami a dziećmi, co skutkuje często wybuchami agresji. Ponadto, wielu rodziców nie radzi sobie z pomocą dzieciom w nauczaniu zdalnym, nie zapewnia wystarczającej pomocy technicznej ani nadzoru, a możliwości nauczycieli są ograniczone. Widoczny w funkcjonowaniu dzieci jest brak wsparcia w postaci placówek wsparcia dziennego, takich jak świetlice szkolne czy wiejskie oraz frustracja młodzieży z powodu braku możliwości spędzania czasu w sposób atrakcyjny w gronie rówieśników. Nasila się nadużywanie mediów cyfrowych oraz zjawisko cyberprzemocy. W rodzinach z problemem przemocy jest nasiloną kontrola sprawcy przy jednoczesnym utrudnieniu możliwości interwencji z zewnątrz.

Aktualnie w Sądzie Rejonowym w Kartuzach toczy się ponad 100 postępowań wszczętych z urzędu w przedmiocie władzy rodzicielskiej (stan na dzień 04.03.2021 r.), ponadto 168 rodzin jest objętych nadzorem kuratora sądowego. W latach 2018 – 2020 wydano łącznie 113 postanowień

o umieszczeniu małoletnich w pieczy zastępczej (nie wliczając w to postanowień o udzieleniu zabezpieczenia). W latach 2018-2020 wydano również 11 postanowień o umieszczeniu nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i zakładach poprawnych. Jednocześnie wydaje się, że demoralizacja młodych ludzi jest konsekwencją wieloletniej bezradności wychowawczej rodziców. Przy założeniu, że w określonych okolicznościach każde z tych postępowań może zakończyć się koniecznością zabezpieczenia dziecka w środowisku zastępczym, zasadne jest utrzymywanie wielu wolnych miejsc w pieczy zastępczej dla dzieci w różnym wieku, również dla wieloosobowych rodzeństw. Niezbędne jest posiadanie bazy miejsc interwencyjnych. W ocenie sędziów Sądu Rodzinnego w Kartuzach zachodzi pilna potrzeba powołania kolejnej placówki opiekuńczo-wychowawczej oraz rodzinnych domów dziecka. Sędziowie motywują to stanowisko faktem, że często zdarza się, że nawet w pilnych sprawach, gdzie istnieje zagrożenie zdrowia i życia małoletnich, Sąd oczekuje wiele miesięcy na wskazanie środowiska zastępczego, a często sprawy te dotyczą wieloosobowych rodzeństw i nie ma możliwości umieszczenia tych dzieci wspólnie w jednej rodzinie zastępczej.

Postępowanie adopcyjne

Prowadzenie procedur przysposobienia stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach współpracuje z Pomorskim Ośrodkiem Adopcyjnym w Gdańsku. W roku 2020 do adopcji trafiło z terenu powiatu kartuskiego dwoje dzieci, głównie w wieku niemowlęcym i wczesnopreszkolnym. Doświadczenia wieloletniej współpracy z Ośrodkiem wskazują, że spośród kandydatów na rodziców adopcyjnych dominują pary w wieku 30 – 40 lat, od kilku lat w związku małżeńskim, które nie doczekały się własnego potomstwa. Pary takie są zainteresowane wyłącznie przysposobieniem zdrowych i stosunkowo małych dzieci. Od lat nie ma zainteresowania wśród kandydatów do przysposobienia dziecka chorego, niepełnosprawnego czy w wieku wczesnoszkolnym, nie wspominając o starszych. Rzadko również zdarzają się kandydaci zainteresowani przysposobieniem rodzeństwa.

Przewidywane problemy w realizacji zadań

Najistotniejszymi problemami ograniczającymi realizację zadań dotyczących systemu pieczy zastępczej występującymi w powiecie kartuskim są:

1. problemy kadrowe i lokalowe (limit ustawowy rodzin przypadających na jednego koordynatora przy jednoczesnym braku dodatkowego stanowiska pracy; brak psychologa zatrudnionego w wymiarze pełnego etatu oraz drugiego gabinetu do terapii),
2. problemy finansowe, ograniczone środki finansowe,
3. brak kandydatów do pełnienia funkcji rodzinnych domów dziecka i rodzin zawodowych,
4. ograniczony dostęp do specjalistów,

5. ograniczony dostęp do mieszkalnictwa socjalnego,
6. brak miejsc interwencyjnych w pieczy zastępczej dla starszych dzieci,
7. brak specjalistycznej pieczy instytucjonalnej dla dzieci z niepełnosprawnościami oraz nasilonymi zaburzeniami potraumatycznymi.

Tabela 20. Analiza SWOT systemu pieczy zastępczej w powiecie kartuskim

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. baza „starych” rodzin zastępczych – doświadczonych i dobrze wyszkolonych, 2. dobra współpraca z rodzinami zastępczymi (gotowość na zmiany i współpracę), 3. dobra i dobrana kadra koordynatorów (bez rotacji, stałość kadry), 4. zaplecze profesjonalistów, finansowe, 5. dobra opinia i współpraca z innymi powiatami i gminami, 6. szkolenia dla rodzin zastępczych, 7. szkolenia dla kadry, 8. praca z rodziną biologiczną (Program SZANSA), rodziny zagrożone odebraniem dziecka i praca nad powrotem dziecka do rodziny, 9. program: START KU DOROSŁOŚCI – proces usamodzielnienia od 16 roku życia – Klub MŁODZIEŻOWY (dla dzieci z pieczy zastępczej), 10. cztery placówki opiekuńczo-wychowawcze na terenie powiatu, dające w sumie 56 miejsc, 11. mieszkania chronione dla usamodzielniania wychowawczego, 12. osiągnięcie obowiązkowych standardów opieki zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, 13. lepsza współpraca podmiotów działających w obszarze pomocy dziecku i rodzinie, 14. systematyczny rozwój ofert pomocy dziecku i rodzinie, 15. opracowanie i realizacja powiatowego programu szkolenia kandydatów na rodziny zastępcze, 16. opracowanie i realizacja programu usamodzielnienia „Z nadzieją w przyszłość.”, 17. posiadanie sali, kadry i środków finansowych na prowadzenie Klubu Młodzieżowego, 18. własny, autorski program do szkolenia kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej – Nasze dzieci, 19. wystarczająca baza lokalowa i kadrowa 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ograniczona ilość, zajęte miejsca w rodzinach doświadczonych oraz zagrożenie wypaleniem, 2. niedostateczny system badań i analiz sytuacji usamodzielnionych wychowanków pieczy zastępczej, 3. brak adekwatnych mechanizmów oceny skuteczności podejmowanych działań, 4. mała liczba kandydatów na rodziny zastępcze, 5. brak chętnych do prowadzenia rodzinnych domów dziecka, 6. brak specjalistycznych rodzin zastępczych dla dzieci ze specyficznymi potrzebami, 7. brak placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego, 8. duża odległość i długi okres oczekiwania do specjalistów np. psychiatry dziecięcego w placówkach publicznych, 9. duży koszt form wsparcia specjalistycznego i terapeutycznego w placówkach niepublicznych, 10. wiek i stan zdrowia rodzin zastępczych, zagrożenie „wypaleniem”.

do realizacji szkoleń.	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. możliwości prawne – ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej., 2. współpraca i wymiana doświadczeń pomiędzy osobami i instytucjami działającymi w systemie pieczy zastępczej, 3. otwartość i przychyłność władz powiatu, 4. zrozumienie problemu, 5. dobra współpraca z organami, z NGO, z rodzinami zastępczymi, Policją, Sądem, Strażą Pożarną, prokurator, szpital, 6. dobry sposób zarządzania instytucją, 7. wsparcie finansowe powiatu, 8. współfinansowanie gmin, 9. dobra współpraca i współfinansowanie z PUP, 10. gotowość, umiejętność pozyskiwania środków, 11. dobra opinia (notowania) powiatu w skali kraju, 12. zasoby ludzkie (osoby gotowe, chętne) gotowe do zmian (personel PCPR), 	<ol style="list-style-type: none"> 1. rozproszone dane dotyczące źle funkcjonujących rodzin biologicznych, 2. brak motywacji rodzin biologicznych do zmiany swojej sytuacji i odzyskania opieki nad dziećmi przebywającymi w pieczy, 3. rosnąca liczba dzieci i młodzieży ze specyficznymi potrzebami, dla których może brakować adekwatnych form opieki, 4. małe zainteresowanie mieszkańców powiatu funkcją rodzica zastępczego, 5. brak wystarczających środków z budżetu powiatu na realizację zadań w zakresie pieczy zastępczej.

Cele i zadania Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2021 - 2023

Cel I. Rozwój i wsparcie rodzinnych form pieczy zastępczej

Cele szczegółowe:

1. Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych oraz budowanie pozytywnego wizerunku rodzinnej pieczy zastępczej.
2. Podnoszenie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych opiekunów zastępczych.
3. Zapewnienie i udzielanie specjalistycznej pomocy opiekunom zastępczym.
4. Tworzenie warunków do profesjonalizacji sprawowanej opieki poprzez ustalenie limitu rodzin zastępczych i dążenie do jego realizacji poprzez zawieranie umów na świadczenie usług jako zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka.
5. Wsparcie osób sprawujących różne formy rodzinnej pieczy zastępczej (wolontariat, grupy wsparcia i samopomocowe, grupy korekcyjno - edukacyjne, superwizje).
6. Rozwój współpracy jednostek pomocy społecznej i rynku pracy na rzecz pieczy zastępczej.
7. Zwiększanie bazy dostępnych miejsc dla dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.

Cel II. Doskonalenie istniejącego systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej

Cele szczegółowe:

1. Realizacja programów pracy z rodziną naturalną dziecka.
2. Zapewnienie wychowankom placówek dostępu do pomocy specjalistyczno-terapeutycznej.
3. Utworzenie bazy miejsc interwencyjnych oraz wysokospecjalistycznych w pieczy instytucjonalnej.
4. Zwiększenie bazy dostępnych miejsc poprzez utworzenie placówki socjalizacyjnej typu rodzinnego.

Cel III. Wsparcie wychowanków pieczy zastępczej w procesie usamodzielnienia

Cele szczegółowe:

1. Realizacja programu usamodzielniających się wychowanków – program „Z nadzieją w przyszłość” w ramach działalności Klubu Młodzieżowego oraz konsultacji indywidualnych.
2. Zwiększenie kompetencji społecznych i zawodowych usamodzielnianych wychowanków.
3. Przygotowanie i realizacja programów profilaktycznych dla wychowanków przebywających w pieczy zastępczej.
4. Rozwój form pomocy mieszkalnej dla wychowanków opuszczających pieczę zastępczą.
5. Tworzenie warunków dla grup wsparcia pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej.
6. Udzielenie pomocy finansowej i rzeczowej na usamodzielnienie.

Zakładane rezultaty realizacji programu

1. Niwelowanie mitów i stereotypów na temat pieczy zastępczej.
2. Wzrost liczby rodzin zastępczych.
3. Zmniejszenie liczby rozwiązywanych rodzin zastępczych.
4. Zwiększenie bazy dostępnych miejsc w pieczy zastępczej.

Zagrożenia dla realizacji działań w programie

1. Niewystarczająca ilość środków na rozwój pieczy zastępczej.
2. Niewystarczająca liczba kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych.
3. Małe zaangażowanie rodziców biologicznych w celu powrotu dziecka do rodziny.
4. Trudności we współpracy z innymi instytucjami.

Planowany limit rodzin zastępczych

Doświadczenie lat poprzednich oraz nowe rozwiązania w zakresie pomocy społecznej wymuszają konieczność promowania, porządkowania i szacowania. W związku z tym ważnym zadaniem programu jest ustalenie corocznego limitu rodzin zastępczych zawodowych oraz rodzinnych domów dziecka działających na terenie powiatu kartuskiego, sporządzonego na podstawie analizy potrzeb, zagrożeń w środowisku oraz możliwości finansowych powiatu. Jednocześnie, w latach ubiegłych, limit nie został wyczerpany, ze względu na brak kandydatów do przekształcenia w zawodowe formy pieczy zastępczej.

Tabela 21. Limit zawodowych rodzin zastępczych na lata 2018 - 2023

Lp.	Rok	Planowany limit rodzin zastępczych zawodowych, w tym rodzinnych domów dziecka
1	2018	18
2	2019	21
3	2020	24
4	2021	25
5	2022	27
6	2023	29

Źródła finansowania

Źródłem finansowania Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2021-2023 są środki finansowe pochodzące z:

1. budżetu powiatu kartuskiego,
2. budżetu państwa,
3. budżetu samorządów gminnych,
4. odpłatności rodziców biologicznych,
5. środków UE w ramach dedykowanych projektów.

Adresaci projektu

Beneficjentami programu są:

1. Dzieci przebywające w pieczy zastępczej.
2. Rodziny zastępcze.
3. Osoby prowadzące rodzinne domy dziecka.
4. Rodziny pomocowe.
5. Osoby usamodzielniane.
6. Personel placówek opiekuńczo-wychowawczych.
7. Koordynatorzy, pracownicy organizatora pieczy zastępczej.

Realizatorzy programu

Realizatorem Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach. Kluczowymi partnerami w realizacji działań stanowiących operacjonalizację programu są w szczególności: rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze, sądy, gminne ośrodki pomocy społecznej, instytucje rynku pracy, instytucje oświaty i kultury, przedsiębiorstwa, podmioty ekonomii społecznej, organizacje pozarządowe.

Monitoring i ewaluacja

1. Monitoring będzie polegał na zbieraniu danych dotyczących zrealizowanych zadań przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach. Przedmiotem ewaluacji będzie skuteczność podejmowanych działań, głównie przez analizę założonych wskaźników. Celem ewaluacji będą następujące stwierdzenia:
 - 1) Czy program stwarza możliwość postępu w zakresie rozwoju rodzin zastępczych?
 - 2) Czy rodzinna piecza zastępcza ma pierwszeństwo przed pieczą instytucjonalną?
 - 3) Czy zagwarantowano wystarczające środki finansowe na realizację programu?
 - 4) Czy utworzony system wsparcia rodzin zastępczych jest satysfakcjonujący?
 - 5) Które metody pracy z rodziną dają oczekiwane rezultaty, a które należy zmienić?

2. Podstawy ewaluacji stanowiąc będą:

- 1) rozmowy z opiekunami zastępczymi,
- 2) wypowiedzi ustne beneficjentów,
- 3) oświadczenia wydawane przez beneficjentów,
- 4) spotkania z dziećmi i rodzicami,
- 5) indywidualne programy usamodzielnia,
- 6) okresowe oceny sytuacji dziecka oraz funkcjonowania rodziny zastępczej.

Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach raz w roku przedkłada Radzie Powiatu Kartuskiego sprawozdanie merytoryczne i finansowe z przebiegu programu wraz ze sprawozdaniem z działalności jednostki.

Opracował :

Zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej
Dział Świadczeń i Pomocy Instytucjonalnej
Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie
w Kartuzach